

www.jyu.fi/agecare

Yhteiskuntatieteellisen
tietoarkiston 25-
vuotisjuhlaseminaari
21.11.2024

Ikääntyminen digitalisoituvassa yhteiskunnassa – Haasteita ja mahdollisuuksia

Dosentti Riitta Hänninen
Ikääntymisen ja hoivan tutkimuksen huippuyksikkö
Jyväskylän yliopisto

Puheenvuoron rakenne

- Ikääntyminen ja digitalisaatio Suomessa
- Mitä digiosallisuus tarkoittaa?
- Digiosallisuuden keskeiset osa-alueet
- Digitaalinen repertoaari digitaalisten teknologioiden käytön monimuotoisuutta avaavana näkökulmana
- Ikääntymisen haasteet ja mahdollisuudet digitalisoituvassa yhteiskunnassa

Tilastollisia tunnuslukuja

- Kansainvälisessä digitaalitalouden ja -yhteiskunnan indeksivertailussa (iDESI) Suomi nousi kärkimaaksi (Euroopan komissio 2021).
- Vuonna 2010 suomalaisista 16–74-vuotiaista 56 % käytti internetiä monta kertaa päivässä (SVT 2010).
- Vuoteen 2020 useasti päivässä internetiä käyttävien määrä kasvoi kasvanut 82 %:iin 16–89-vuotiaista suomalaisista (SVT 2020).

Vuonna 2023 verkkopankkia käytti 65–74-vuotiaista 82 % ja 75–89-vuotiaista 54 % viimeisen kolmen kuukauden aikana.

Vastaavasti 65–74-vuotiaista 67% ja 75–89-vuotiaista 37 % oli etsinyt tietoa terveyteen liittyvistä asioista, kuten sairauksista ja ravinnosta.

70 % 65–74-vuotiaista ja 39 % 75–89-vuotiaista on tarkistanut julkisten viranomaisten tai palveluiden tallentamia itseään koskevia tietoja viimeisten 12 kuukauden aikana.

Vastaavasti 57 % 65–74-vuotiaista on tarkistanut yleistä tietoa julkisista palveluista tai viranomaisten palveluista, kuten etuuksista tai aukioloajoista, viimeisten 12 kuukauden aikana, kun taas vanhemmassa ikäryhmässä tämän on tehnyt 34 %.

Ainoastaan 34 % 65–74-vuotiaista ja 24 % 75–89-vuotiaista on tehnyt ajanvarauksen julkisen viranomaisen tai palveluntarjoajan kanssa viimeisen 12 kuukauden aikana. (OSF, 2024)

Mitä on digiosallisuus?

- **Yksilön näkökulma (osallistuminen)**

Vapaaehtoista ja arjen sujuvuuden kannalta riittävän aktiivista osallistumista yhteiskunnan toimintaan, jossa hyödynnetään digitaalisia teknologioita yksilön näkökulmasta mielekkäällä ja merkityksellisellä tavalla.

- **Yhteiskunnan, eri hallinnonalojen ja muiden vastaavien toimijoiden näkökulma (osallistaminen)**

Tavoitteena on palvelujen (kustannus)tehokkuus, demokratisoituminen ja poliittinen ja yhteiskunnallinen osallisuus/osallistuminen tai niiden mahdollistaminen.

Toteutuu tilanteissa, joissa sekä yksilön että yhteiskunnallisten toimijoiden intressit kohtaavat digiosallisuuden keskeisten osa-alueiden puitteissa.

(Hänninen et al., 2021)

Digiosallisuuden kääntöpuoli

- Digitalisaation mukanaan tuomat muutokset eivät rajoitu pelkästään teknologiaan, vaan heijastuvat aina myös yksilöihin, erilaisiin yhteiskunnallisiin ryhmiin, sosiaalisiin rakenteisiin, ja sitä kautta koko yhteiskuntaan (Hänninen ym. 2021).
- Puutteet digitaalisen teknologian ja palveluiden saatavuudessa, saavutettavuudessa ja digitaalisessa lukutaidossa heikentävät osallisuutta ja ikäihmisten sosiaalisia verkostoja ja sosioekonomista asemaa.
(Dobransky & Hargittai 2016; Literat ym. 2018; Heitplatz 2020).
- Myös osallistuminen poliittisiin prosesseihin ja digikansalaisuus ovat riippuvaisia digiosallisuuden toteutumisesta (Hafner-Fink & Črnič 2014).

1) Tavoitetilä

2) Yksilön mahdollisuus osallistua ja yhteiskunnan intressi osallistaa → Osallisuuden kokemus

3) Digiosallistumisen ja -osallistamisen edellytykset ja niiden toteutuminen → Digikuilu(je)n ylittäminen

4) Keskeiset osa-alueet: Haasteiden ratkaiseminen, mahdollisuuksien luominen, keinojen/välineiden hyödyntäminen

5) Digiosallisuuden eri osatekijät sekä niiden arviointi

Digiosallisuus

Osallisuuden toteutuminen digitaalisessa ympäristössä → Kaikki yhteiskunnan jäsenet pystyvät osallistumaan digitalisoituvan yhteiskunnan toimintaan

(Digi)osallistuminen

Osallisuus

(Digi)osallistaminen

Digikuilu 1.

Pääsy digipalveluihin sekä teknologian saatavuus ja toimivuus

Digikuilu 2.

Digiosaaminen ja -tietotaidot digipalveluiden sekä teknologian käyttöön

Digikuilu 3.

Digipalvelusta saadut hyödyt, vaikutukset ja merkityksellisyys

Infrastrukturi
ja teknologiset
välineet

Saavutet-
tavuus

Turvallisuus ja
luotettavuus

Taidot,
osaaminen ja
digituki

Käytettävyys

Käyttäminen ja
hyödyt

Digiosallisuuden osatekijät: mahdollistajat ja estäjät
(resurssit ja puutteet)

Digitaalinen repertoaari digiosallisuuden lähtökohtana

- Digitaalisten teknologioiden ja palvelujen käytön heterogeniaa eli monimuotoisuutta kuvaava käsite (Hänninen et al., 2021)
- ”Yksilön henkilökohtainen digitaalinen repertoaari koostuu niistä laitteista, sosiaalisista verkostoista ja palveluista, joita hän käyttää omassa arkipäivässään sekä hänen taidoistaan käyttää niitä” (Donner, 2015; Hasebrink & Popp 2006; Hänninen et al., 2021).
- Ei vain pragmaattisia ”järjen” valintoja, vaan merkityksellisiä arjen käytänteitä (Hasebrink & Domeyer, 2012).
- Kaikilla on oma henkilökohtainen digitaalinen repertoaarinsa, mutta siihen voi liittyä esimerkiksi ikääntymiseen ja ikään liittyviä erityispiirteitä.

Digitaaliseen repertoaariin vaikuttavia yksilöllisiä tekijöitä

- Sosioekonominen tausta
- Aikaisempi työhistoria
- Terveystila
- Digitaidot
- Henkilökohtaiset tarpeet ja kiinnostuksen kohteet
- Tunteet ja asenteet: ikäihmiset suhtautuvat digitaalisiin palveluiden sekä myönteisesti että kielteisesti

Digitaaliseen repertoaariin vaikuttavia sosiaalisia (jaettuja) tekijöitä

- Läheisasiantuntijoiden (warm experts) rooli digitaalisten palvelujen käytön tukemisessa
- Myönteinen tai kielteiseksi koettu sosiaalinen paine
- Digitaalisten teknologioiden tuettu käyttö, yhteiskäyttö (co-use) ja puolesta käyttö (proxy use)
- Kommunikaatio sekä sosiaaliset suhteet ja verkostot

Anna, 69

[...] Nyt kun mulla on OP-mobiili ja Osuuspankki päivitti ohjelmansa, ja mä en saanu sitä tabletillani toimimaan ja sit mä rupesin sitä tutkimaan sieltä niin, siellä sit jossain sanottiin että jos tabletti on vanha niin se ei välttämättä päivity, ja niinhän siinä kävi että se mun tabletti oli liian vanha siihen et mun piti hankkia sitten uus tabletti.

[...] Ja sitten mä sain sillä päivitettyä sen [tabletin], ja nyt pelaa sitten, nyt mulla on kaks tablettia. Et siinä vanhassa tabletissa kaikki muu toimii mut ei se OP-mobiili joka on niin kätevä ja nopee, maksaa laskuja. Oisin mä sillä vanhallakin pystyny, mutta se menee vähän pitemmän kaavan kautta sitten sillä niin, mä kuitenkin sit aattelin että no minä nyt uhraan sitten ja otan sen, se on kuitenkin kätevämpi.

Että kun toisesta on akku loppu niin sitten saa ottaa toisen käyttöön ja toisen laittaa lataukseen.

Erkki, 82

Kyllä, se oli pakko ottaa apua [älypuhelin käytössä], koska se oli tuntematon kapine, ja mulla sitte tytär tuossa, ja hänen miehensä kans ja samoin sitten nämä kaikki lapsenlapset kans ovat hyvinki, näppärästi perillä asioista.

Ja heiltä sain sitte, tietynlaista tukea ja apua asioihin. Ja monta kertaa nytkin vielä ku tulee ongelmatilanteita että en itse oikein käsitä, että missä kenkä puristaa, ni mä vien kännykän tyttäreille ja sanon, että aukasepa tuo. Ja sieltä asia ratkeaa.

Paula, 84

Nyt juuri huomasin eilen kun ajattelin että, mitenköhän se oikein on, kun joka paikassa aina lukee noissa Keskisuomalaisessa esimerkiksi että sinulle tilaajana kuuluu myöskin tämä digijuttu, ja meillä oli tämä digi, siis se oli tässä mun läppärillä se, ja on edelleenkin siellä on se Keskisuomalaisen ikoni mulla.

[Mutta] kun mä menen sinne niin annappa salasana ja annappa ne jotkut tunnukset siihen, niin en mä tiedä mitkä ne on, ne oli miehen nimellä nimittäin ja nyt kuitenkin se lehti on siirretty [minun nimiini].

Ja mun pitäis, joo mä soitan sinne joo, tänään ehkä jos muistan, koska mä mielelläni lukisin vaikka jossakin tuolla, niitähän vois lukee siis justiin tuolla odottaessaan jotain.

Ikääntymisen haasteet ja mahdollisuudet digitalisoituvassa yhteiskunnassa

- Digitalisaatio tukee ikääntymistä, mutta ei välttämättä aina tasa-arvoisesti
- Myönteinen sosiaalinen paine: motivoidutaan käyttämään digipalveluita, jos nähdään, että muut käyttävät ja hyötyvät niistä
- Keskeinen ongelma: digipalveluiden ja teknologioiden käyttö sekä niistä hyötyminen kertyvät yleensä niitä jo aktiivisesti käyttäville (Hänninen ym. 2021).
- Taustalla digitaitojen epätasainen jakautuminen sekä toisaalta teknologia lähtöisen palvelusuunnittelun haasteet
- Digiosallisuus vs. osallisuus

Valikoituja julkaisuja

- Korpela, V., Pajula, L., & Hänninen, R. (2024). Investigating the Multifaceted Role of Warm Experts in Enhancing and Hindering Older Adults' Digital Skills in Finland. *International Journal of Lifelong Education*.
- Hänninen, R., Korpela, V., Pajula, L. & Karhinen, J. (2024). Digiosallisuus kulttuurisuunnittelun lähtökohtana. Kaisu Kumpulainen ja Eerika Koskinen-Koivisto (Eds.) *Osallistumisen ja osallisuuden ulottuvuudet kulttuurisuunnittelussa: menetelmät, teorian ja käytäntö*. University of Jyväskylä: Sophi-series.
- Hänninen, R., Korpela, V. & Pajula, L (2023). The Paradoxes and Pragmatics of Digital Leisure in Later Life. *Leisure Studies*.
- Kuoppamäki, S., Hänninen, R. and Taipale S. (2022). Enhancing Older Adults' Digital Inclusion Through Social Support: A Qualitative Interview Study. *Vulnerable People and Digital Inclusion: Theoretical and Applied Perspective*. Panayiota Tsatsou (Ed.) London: Palgrave Macmillan.
- Hänninen, R. & Turtiainen, R. (2022). Digitaalinen etnografia kulttuurien tutkimuksessa. Kulttuurien tutkimuksen menetelmät. O. Fingerroos, K. Kajander & T-R. Lappi (Eds.) Helsinki: Finnish Literature Society, pp.159–176. Gaudeamus.
- Hänninen, R., Karhinen, J., Korpela, V., Pajula, ... & Wilska, T-A (2021). *Digiosallisuuden käsite ja keskeiset osa-alueet – Digiosallisuus Suomessa -hankkeen väliraportti*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:25.
- Hänninen, R., Pajula, L., Korpela, V., & Taipale, S. (2021). Individual and shared digital repertoires: older adults managing digital services. *Information Communication and Society*, Early online, 1–16.
- Hänninen, R. (2020). Doing participant induced elicitation in digital environments. T. Lähdesmäki, E. Koskinen-Koivisto, V. Čeginskas & A.-K. Koistinen (Eds.) *Ethnography with a twist. Methodological and ethical challenges and solutions in contemporary research*. London: Routledge.

Kiitos!

riitta.j.hanninen@jyu.fi